

Fakamatala ki he Tu'unga Fakatokanga Lēvolo 3

Ko e vailasi COVID-19 ko ha pole faingata'a ia na'e te'eki ai ke tau mātā hano tatau talu mei mu'a. Kuo pau ketau feinga ke faka'auha 'a e vailasí, ma'a hotau kakaí, hotau ngaahi komiunitií, pea mo 'etau tu'unga faka'ekonōmiká.

'Oku tau kei 'i he Lēvolo 4 'i he lolotonga ni. 'Oku tau lolotonga fakahoko ha ngaahi feilaulau ma'ongo'onga ke malu'i kitautolu, hotau ngaahi fāmilí pea mo hotau fonuá.

'Oku mātu'aki lelei 'aupito 'a e ola kuo tau a'u ki ai 'i he Lēvolo 4. Ka 'oku te'eki ai pē ke mavahe atu 'a e vailasí. 'E lava pē ke toe mafola. 'E 'ikai ke tau hiki vave leva ki he tu'unga Fakatokanga Lēvolo 3 ke ala matu'utāmaki pea mole ai 'a e ngaahi ola lelei kuo tau a'u ki ai.

'I he tu'unga Fakatokanga Lēvolo 3, 'e 'ikai ha fu'u liliu lahi 'e hoko ai, he 'e 'ikai ke toe tatau ai pē 'a e mo'ui faka'ahó ia mo ia 'i he te'eki hoko mai 'a e mahaki COVID-19. 'Oku 'i ai ha fakamatala lahi ange 'e toki ma'u 'i he uike kaha'ú fekau'aki mo e mo'ui faka'aho 'i he Lēvolo 3.

Kuo pau ke tau kei 'nofo ma'u pē 'i 'api, pea fakahaofi ha ngaahi mo'ui'. 'Oku kei mahu'inga 'aupito pē ke ke toutou fanofano ho ongo nimá 'aki ha koa mo ha vai. 'Oua na'á ke ala ki ho fofongá. 'Ufi'ufi ho'o talé. Nofo 'i 'api kapau 'okú ke puke.

Telefoni ki ho'o GP pea fai hao sivi kapau 'oku 'i ai hao ngaahi faka'ilonga. Telefoni ki ho'o GP ki ha toe ngaahi fiema'u makehe ange ki ho'o mo'ui lelei – 'oua 'e tatali.

'Oku totonu ke nofo ma'u 'i 'api 'a e kakai matu'otu'a angé mo kinautolu 'oku 'i ai hanau mahaki tauhi, 'o kapau 'oku lava 'eni, pea toe tokanga makehe ange 'i he taimi 'oku mou mavahe ai mei 'apí. 'Oku lava 'a e kakai matu'otu'a angé 'o fili ke nau ngāue.

Find out more at
Covid19.govt.nz

New Zealand Government

**Unite
against
COVID-19**
INFORMATION FOR
PACIFIC PEOPLES

Ho kaungā-nofu 'i ho nofo'angá

Tauhi pē ki ho'omou kaungā-nofu 'i homou nofo'angá – 'a kinautolu 'i homou 'apí. Tauhi ke tokosi'i pē pea malu homou kaungā-nofó. Kā 'e lava ke ke fakalahi ia ke kau atu ki ai ha ni'ihiki tokosi'i meí ho fāmili ofí, pe ko e ha'u ki ai 'a ha kau tauhi, pe ko ha tokotaha 'oku nofo tokotaha 'iate ia pē.

Kuo pau ke tokosi'i, fakangatangata pea meí homou feitu'ú pē, 'a homou kaungā-nofó.

Kapau 'oku 'i ai ha taha 'e puke 'i homou kaungā-nofó, tokoni atu ke ne nofo mavahe meí he toenga 'o ho'omou kau nofó kae 'oua leva ke sai hono puké.

Kapau 'oku 'ikai ke ke ongo'i malu 'i ho'o nofo 'i homou nofo'angá, 'alu atu ki hao kaungā'api pe kaungāme'a pea telefoni atu ki he kau Polisi kapau te ke fiema'u 'eni. Toe tokanga ange kapau ko ha tokotaha matu'otu'a koe pe 'oku 'i ai hao mahaki tauhi. 'Ai ke tiliva atu 'a ho'o fakataú.

Fakahaueé

Kapau te mou ō atu 'o fakamālohisino, mou nofo malu, nofo pē 'i homou feitu'ú, pea fakamama'o'aki 'a e mita 'e 2 meí he kakai 'oku 'ikai ke mou kaungā-nofó. 'Oua te mou fevahevahe'aki hano ngāue'aki 'o ha nāunau sipoti, mo ha kakai 'i tu'a meí ho'omou kau nofó.

'E lava ke mou ō atu ki he paaká pe matātahi ofi taha atú ke mou kaukau tahi. 'E lava ke mou ō 'i ha me'alele kapau 'oku fiema'u 'eni.

'Oku 'ikai 'atā ke mou ō 'o nofo 'i ha 'api tu'u matātahi (bach) pe 'api mālōlō'anga (holiday home).

'E lava ke mou fānifo, lue, pe heka pasikala 'i homou feitu'ú pē 'i ha ngaahi halanga pasikala faingofua, kapau 'oku mou taukei ai. 'E lava ke mou taumāta'u meí ha uafu pe meí matātahi kae 'ikai meí ha vaka. Faka'ehi'ehi meí he taumāta'u meí ha funga maka.

'Oku 'ikai ngofua ke fai ha tuli manu, heka vaka, heka 'iote mo ha fa'ahinga sipoti pe ako va'inga fakatimi.

Find out more at
Covid19.govt.nz

New Zealand Government

**Unite
against**
COVID-19
INFORMATION FOR
PACIFIC PEOPLES

Akó

‘Oku totonu ke ako ‘a e fānau kotoa pē. ‘Oku lava ‘a e fānau ‘oku a‘u hake ki he year 10, ‘o ō atu ki he akó kapau ‘oku fiema‘u ke foki ‘enau mātu‘á ‘o ngāue, pe ‘oku ‘ikai malava ke ako ‘a e fānau mei ‘api. Kuo pau ke ako ‘a e Year 11-13 ‘i ‘api.

Ko e fānau te nau ‘i he ‘apiakó te nau kei malu pē. Te nau ‘i ha ngaahi kulupu iiki ange, ‘o tauhi ai ‘a e fakamama‘o meí he ni‘ihi kehé. ‘E fufulu ke tāmata‘i ‘a e siemú ‘i he ngaahi funga pe fukahi me‘a kotoa pē.

‘E tali ‘e he ngaahi Senitā Akoteú ha ngaahi kulupu iiki. ‘E tāpuni ‘a e ngaahi senitā fai‘anga va‘ingá (play centres) mo e ngaahi kulupu va‘ingá (play groups). Ko e ako mā‘olunga ange ‘i he ako kolisí ‘e lahilahi fakahoko pē ia ‘i he ‘initanetí, pea ‘i ha ngaahi kulupu iiki ange.

Ngāué mo e ngaahi pisinisí

Kuo pau ke ngāue ‘a e kau ngāué mei ‘api ‘o kapau ‘e malava ia.

‘E ‘atā ke foki ‘a e kau ngāué ki he ngaahi pisinisí kapau pē ‘e ‘ikai malava ke nau ngāue mei ‘api mo tauhia ‘enau malú. ‘E ‘ikai ‘atā ha ngāue ‘oku fai ai ha femataaki hangatonu mo e kakaí (public) (tukukehe ‘a e ngaahi Supamāketí, pausá mo e ngaahi fale talavaí, ‘a ia ‘oku ngofua ai ‘eni). Kuo pau ke nofo vāmama‘o ‘a e kau ngāué ‘aki ‘a e mita ‘e taha (‘oku lelei pē ‘a e mita ‘e tahá ‘i he ‘api ngāué, kā ki he ngaahi feitu‘u kehé kuo pau ke mita ia ‘e ua), pea kuo pau ke fufulu hokohoko ke tāmata‘i ‘a e siemú ‘i he ngaahi funga pe fukahi me‘a fai‘anga ngāué. Kuo pau ke tauhi ha lēkooti ‘o e ni‘ihi ‘oku ngāue fakatahá.

‘E lava ‘e he ngaahi falekoloa mo e ngaahi pisinisi me‘akai fakamoveteveté ‘o tiliva atu ki he kau fakataú, pe ko e lava ‘a e kau fakataú ‘o ‘ota kimu‘a pea nau toki ō atu ‘o ‘ave ‘eni, ka ‘oku ‘ikai lava ke nau femataaki tonu.

‘Oku ‘ikai ngofua ki ha pisinisi ke feohi vāofi mo e kau fakataú. ‘Oku kau ki heni ‘a e ngaahi me‘a hangē ko e ngaahi-‘ulú (hairdressing), fotofotá, fakama‘a falé, pe tu‘uaki fakatau hangatonu atu ‘i he matapā ‘o e ngaahi ‘apí. Kuo pau ke kei tāpuni pē ‘a e ngaahi pisinisi ia ko ‘ení.

Ko e ngaahi sēvesi kehe hangē ko e kau ngāue faka‘uhilá, kau langá mo e kau palamá ‘e lava ke nau ō atu ki homou ‘apí, kaekehe pē ‘oku nau tauhi ke nau fakamama‘o‘aki ‘a e mita ‘e 2 meiate kimoutolu.

Find out more at
Covid19.govt.nz

New Zealand Government

**Unite
against
COVID-19**
INFORMATION FOR
PACIFIC PEOPLES

Fefolau‘akí mo e founnga fefononga‘akí

Te mou lava ‘o fakahoko ho‘omou fefononga‘aki fakafeitu‘u angamaheni ki he ngāué pe akó. Te mou lava ‘o fefononga‘aki holo ‘i homou feitu‘ú ke fakatau, pe fakamālohisino. Te mou lava ‘o fononga ‘i he ngaahi founnga fefononga‘aki fakatokolahi (public transport) ki he ngāué pe akó, ka mou tangutu fakamavahe ‘i ha mita ‘e 2.

‘E ‘ikai ngofua ke ke puna vakapuna ki ha vāhenga kehe tukukehe kapau ko ha tokotaha ngāue mātu‘aki fu‘u fiema‘u koe.

‘E ‘ikai ngofua ke ke ‘alu ‘i ha‘o folau ‘eve‘eva mālōlō, ki ha falekoloa mama‘o ange mei homou feitu‘ú, pe ‘alu ki ha vāhenga kehe ke fakafiefia‘i ha ‘aho fā‘ele‘i.

Ngaahi fakataha‘anga fakatokolahi

‘Oku fakatu‘utāmaki ‘aupito ‘a e ngaahi fakataha‘anga fakatokolahi ki hono fakamafola ‘o e vailasí. Ka te tau malava ‘i he taimí ni ke fakatahataha ha kakai ‘o a‘u hake ki he toko 10 ‘i he ngaahi ‘apisiá mo e kātoanga malí. Kuo pau ke ‘oua ‘e fakahoko ha talitali (reception).

Find out more at
Covid19.govt.nz

New Zealand Government

**Unite
against**
COVID-19
INFORMATION FOR
PACIFIC PEOPLES